Pere Rosselló Bover

ASPECTES DE BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL

Biblioteca Miquel dels Sants Oliver / 46

46

biblioteca
Miquel dels Sants Oliver

Col·lecció impulsada pel Departament
de Filologia Catalana i Lingüística General
de la Universitat de les Illes Balears
i dirigida per Josep Massot i Muntaner
i per Joan Mas i Vives

Pere Rosselló Bover

ASPECTES DE BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL

EDICIONS UIB
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT
2014

Universitat de les Illes Balears

Edicions UIB

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Primera edició, març de 2025
© Pere Rosselló Bover, 2014
La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat (C/ Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona) i de la Universitat de les Illes Balears (Edicions UIB. Cas Jai. Campus universitari, Cra. de Valldemossa, km 7.5. 07122 Palma, Illes Balears).

ISBN: 978-84-8384-526-4
DOI: 10.22307/9788483845264/65/046

PRÒLEG

El 1973, quan jo estudiava a l'Institut Ramon Llull de Palma, Josep Font i Trias, catedràtic de Filosofia i home savi i amatent, va organitzar per a nosaltres, els alumnes, una conferència sobre Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Aquell any es complien trenta-cinc anys de la mort del poeta i seixanta del seu naixement. Jo diria que pràcticament cap d'aquells adolescents esburbats que érem aleshores no sabia res del poeta d'*Imitació del foc*. Naturalment també ignoràvem que Font i Trias havia estat company d'estudis de Rosselló-Pòrcel i que, durant la postguerra, quan la llengua catalana era més perseguida que mai pel franquisme —cosa que tampoc ningú no ens havia gosat dir, perquè Franco encara demostrava tenir males puces—, Font i Trias devia esser un dels pocs mallorquins que tenia a la seva biblioteca els llibres del poeta. La conferència va anar a càrrec de Josep M. Llompart i alguns fragments em varen quedar tan gravats en la memòria —és clar, les neurones eren joves— que, quan uns anys més tard la vaig poder veure publicada a la revista *Lluc*,[1] immediatament vaig saber que aquell era el text que Llompart ens havia llegit

1. Josep M. Llompart: «Notes sobre B. Rosselló-Pòrcel» *Lluc*, 678 (març-abril-1978), p. 6-12. Reproduïda després dins *Retòrica i poètica,* I (Palma: Editorial Moll, 1982), p. 157-176.

aquell dia a la sala d'actes de l'institut. Potser a causa d'aquella conferència inoblidable, uns anys més tard, cap al 1975, vaig llegir l'*Obra poètica* de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, si bé ja en coneixia alguns poemes reproduïts en llibres i antologies. D'aleshores ençà aquell jove poeta mort als vint-i-quatre anys va exercir sobre mi una fascinació que influí molt directament els meus poemes primerencs. Més tard, als inicis dels anys 80, quan començava a elaborar els meus primers articles sobre literatura catalana, Rosselló-Pòrcel va tornar a esser objecte d'atenció per part meva, ara des d'una altra perspectiva. Rosselló no era un poeta fàcil, però la dificultat de la seva obra poètica afegia una dosi de màgia a la seva paraula sempre vital i suggeridora.

Aquest 2013, en què celebram —amb més pena que glòria, sobretot gràcies als estralls contra el català per part del Govern de les Illes Balears— el centenari del naixement de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, és una bona avinentesa per tornar publicar els articles que, durant molt de temps, he anat escrivint sobre el nostre poeta. He reunit en aquest volum onze treballs sobre l'autor d'*Imitació del foc*, quatre dels quals són absolutament inèdits i han estat elaborats amb la finalitat d'esser inclosos aquí. Com he dit abans, alguns d'aquests articles són força antics. Alguns han estat citats per altres crítics i estudiosos, que en algunes ocasions han ampliat, modificat o matisat afirmacions que hi feia. En aquests casos he optat per introduir en notes a peu de pàgina les idees d'altri que m'han semblat realment substancials. Reescriure'ls de bell nou crec que seria cometre un frau al lector. Tanmateix, tots els treballs han estat revisats i s'hi han corregit els errors que hi he vist, ocasionats de vegades per culpa meva i d'altres per la manca de cura dels editors.

El text que obre el volum és la introducció que vaig elaborar per a l'edició de *Poesies* (2005), dins la Biblioteca d'Autors Mallorquins, que es regalava als lectors del *Diari de Balears*.[2] Es tracta d'un treball purament divulgatiu, adreçat als lectors que no saben qui fou Rosselló-Pòrcel i que no coneixen la seva obra.

2. «Introducció» a *Poesies*, de Bartomeu Rosselló Pòrcel (Palma: Hora Nova, 2005), p. 5-16.

M'ha semblat adequat començar amb aquest escrit molt general, que contextualitza tots els altres que el segueixen, encara que molts dels lectors en podran prescindir. «B. Rosselló-Pòrcel i l'Escola Mallorquina» és un fragment de la ponència que vaig llegir l'any 1998 en el Col·loqui Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Blai Bonet, celebrat a Palma.[3] Hi he eliminat tota la part d'aquest text dedicada a Blai Bonet, perquè aquí no venia al cas. El segueix un breu article aparegut a la revista *El Mirall* en un dossier dedicat a l'autor d'*Imitació del foc*.[4] «Alguns motius de Gabriel Alomar en la poesia de Bartomeu Rosselló-Pòrcel» ha estat escrit amb la intenció d'esser inclòs en aquest llibre i, per tant, és completament inèdit. El fet d'haver publicat fa pocs anys una edició crítica de *La columna de foc* i de sentir també un especial interès per la figura d'Alomar m'ha duit a fer aquest treball, que en certa manera complementa un caire del dedicat a la relació de Rosselló-Pòrcel amb l'Escola Mallorquina. «Una traducció: *Nicoleta i Aucassí*» parteix (i amplia) del pròleg escrit per a l'edició d'aquesta versió de la canta-faula medieval, que va restar inèdita fins l'any 2001, quan Xavier Abraham i jo la publicàrem a la Col·lecció Tià de sa Real, de la Caixa de Balears—Sa Nostra.[5] Vull agrair a Xavier Abraham i a la Caixa de Balears que m'hagin permès tornar a reproduir el text conservat de *Nicoleta i Auxassí* en l'apèndix d'aquest treball. La meva intenció és que ara, quan aquella edició ja resulta difícil d'adquirir a les llibreries, pugui arribar als lectors que encara no la coneixen. «El *Quadern de sonets*» és un petit estudi que sortí a la revista *Estudis Baleàrics*.[6] En aquella ocasió la tasca del corrector fou tan deficient que alguns fragments de l'article quedaren desfigu-

3. «Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Blai Bonet i l'Escola Mallorquina» a *Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Blai Bonet* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Universitat de les Illes Balears, 2000), p. 143-169.

4. «Bartomeu Rosselló-Pòrcel entre la ciutat costumista i la surrealista» *El Mirall*, 106 (octubre-1999), p. 6-7.

5. «Pròleg» a *Nicoleta i Aucassí*. Traducció de Bartomeu Rosselló-Pòrcel (Mallorca: Caixa de Balears-Sa Nostra, 2001), p. 9-15.

6. «Notes sobre *Quadern de sonets*, de Bartomeu Rosselló-Pòrcel» *Estudis Baleàrics,* 32 (1989), p. 35-42.

rats, fins al punt que en alguns moments es perdia el sentit del text. Aquesta ha estat una bona avinentesa per restaurar aquest antic treball, que ara, per primera vegada, es podrà llegir com cal. També «B. Rosselló-Pòrcel i els mots»[7] és un escrit antic, que, si bé no necessitava tanta mà de metge com l'anterior, he intentat millorar fins on he pogut. «Nota sobre les dues representacions de la *Història del soldat* (1935)» i «Bartomeu Rosselló-Pòrcel i el setmanari *Mirador*» són dos estudis nous, també escrits per a esser publicats dins aquests *Aspectes de Bartomeu Rosselló-Pòrcel*. Això no obstant, està previst que una versió del segon, més reduïda, sense l'apèndix documental, aparegui en un número de la revista *Estudis Baleàrics* dedicat a Rosselló-Pòrcel que s'està preparant amb motiu del centenari. «Anàlisi de "Nu", un poema d'*Imitació del foc*»[8] és un altre text antic, que he actualitzat amb unes quantes notes a peu de pàgina, com i pels motius que he explicat abans. Finalment, tanca el volum «Bartomeu Rosselló-Pòrcel durant la postguerra: la formació d'un mite», un altre estudi inèdit, escrit expressament per a figurar en el llibre que el lector té a les mans.

L'any 1938 a Barcelona, en plena guerra civil, un periodista desconegut escrivia aquests mots al diari *La Publicitat* arran de la mort de Bartomeu Rosselló-Pòrcel:

> Rosselló, natural del Palma de Mallorca i de família de la més pura ascendència mallorquina, tenia com a gran honor anomenar-se «català de Mallorca». Continuador de la gloriosa tradició d'escriptors mallorquins en llengua catalana, pertanyia al cercle d'intel·lectuals mallorquins que es consideren fills de la Catalunya gran, i que per aquest motiu són perseguits i vexats pels qui avui imposen el domini a la capital balear.[9]

7. «B. Rosselló-Pòrcel i els mots» *Cairell*, 7 (febrer 1981), p. 38-42. El vaig recollir més tard a *Aproximacions i semblances* (Palma: Hora Nova, 2005), p. 7-13.

8. «Anàlisi de Nu, de Bartomeu Rosselló-Pòrcel» *Mayurqa*, 19-III (1979), p. 135-142. Recollit després al volum *Anàlisi i comentaris de textos literaris catalans*, vol. 4, a cura de Narcís Garolera (Barcelona: Curial, 1989), p. 201-213.

9. «Una gran pèrdua per a la cultura catalana. B. Rosselló Pòrcel» *La Publicitat* (16-gener-1938), p. 3. [Va signat amb unes inicials, de les quals, a causa de la mala impressió, sols es pot veure la darrera: «P».]

Avui, setanta-cinc anys més tard, quan la llengua catalana és marginada i proscrita pels polítics que ara ocupen el poder a les Balears, aquests mots semblen gairebé actuals i ens ajuden a entendre que aquest «català de Mallorca» que es deia Bartomeu Rosselló-Pòrcel sigui una figura incòmoda per a aquells que, en lloc d'estimar i protegir la nostra llengua i la nostra cultura, les menystenen. Amb aquests *Aspectes de Bartomeu Rosselló-Pòrcel* he volgut retre un homenatge al poeta d'*Imitació del foc*, conscient que estudiar-lo i donar-lo a conèixer és una manera de combatre aquells que volen esborrar la identitat del nostre poble.

Mallorca, agost de 2013

INTRODUCCIÓ A LA VIDA I A L'OBRA DE BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL

Notícia biogràfica

Bartomeu Rosselló-Pòrcel va néixer dia 3 d'agost de 1913 al carrer de Sant Llorenç, a la barriada del Puig de Sant Pere, de Palma. Va cursar els estudis elementals al col·legi dels pares teatins, situat al carrer del Vi del mateix barri. Més tard la família es va traslladar al carrer de Son Espanyolet. L'any 1923 va ingressar per estudiar el batxillerat a l'Institut de Palma, on va tenir com a professor l'escriptor i polític Gabriel Alomar, que l'influí decisivament. Aviat va destacar com un alumne avantatjat. Les primeres col·laboracions de Bartomeu Rosselló-Pòrcel aparegueren a la revista dels teatins *Luz y Vida,* on va treure poemes, articles i cròniques, en castellà i en català, amb signatures diverses (Bartomeu Rosselló Porcel, «El cruzado P.R.B.», etc.). Les seves poesies d'aquest temps oscil·len entre el romanticisme i el costumisme urbà del segle XIX. L'any 1928 també començà a col·laborar al periòdic *El Día* i a altres diaris mallorquins. Hi va treure nombrosos articles, però també poemes i algun conte. Entre els articles d'aquests primers anys destaquen dues sèries dedicades a dos personatges del segle XVIII: «Jovellanos y Mallorca», en què relata el sojorn de l'il·lustrat asturià a l'illa, i «El abate Cladera», en què reivindica aquest afrancesat nascut a sa Pobla.

L'any 1930 Bartomeu Rosselló-Pòrcel obtingué una beca de la Diputació Provincial de Balears, que li va permetre traslladar-se a Barcelona per estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat Autònoma de Barcelona. S'instal·là a la Residència d'Estudiants, del carrer d'Urgell, que llavors dirigia el poeta mallorquí Miquel Ferrà. Com a becari, Rosselló-Pòrcel hi va realitzar tasques de bibliotecari. Ferrà el posà en contacte amb la revista *La Nostra Terra* i amb l'*Almanac de les Lletres*, que li editaren alguns poemes. El 1933 fou encarregat de les Edicions de la Residència, en les quals va aparèixer pòstumament *Imitació del foc* (1938). A la universitat va tenir com a professors, entre d'altres, Carles Riba i Joan Coromines i hi conegué un nou company, amb el qual va establir una ferma amistat: Salvador Espriu. També es féu amic d'Amàlia Tineo, de Mercè Muntañola i d'una colla d'estudiants mallorquins que pul·lulava per Barcelona, com Gabriel Fuster Mayans «Gafim», Cèlia Viñas, Josep Font i Tries, etc.

L'evolució intel·lectual de Rosselló-Pòrcel fou espectacular durant aquests anys, en què realitzà un gran nombre de lectures decisives. Per un costat, conegué les modes literàries més avançades i, per un altre, s'inclinà definitivament per l'ús exclusiu del català. Ideològicament, s'identificà amb el ideals republicans i d'esquerra i es comprometé amb el moviment estudiantil. Gràcies a Gabriel Alomar va conèixer un altre mallorquí, Antoni M. Sbert, que aleshores presidia la Unió Federal d'Estudiants Hispànics. Com a representant estudiantil, el 1931 assistí a Madrid al congrés de la Federació Universitària i Escolar.

L'estiu de 1933 Bartomeu Rosselló-Pòrcel —juntament amb Salvador Espriu, Amàlia Tineo, Mercè Muntañola, Guillem Díaz-Plaja i molts d'altres— va prendre part en un creuer universitari per la Mediterrània, que arreplegava estudiants i professors de tot l'Estat. Visitaren Tunísia, Cartago, Malta, Egipte, Jerusalem, Creta, Rodes, Esmirna, Istanbul, Grècia, Sicília, Nàpols, Palma i València. Hi estan inspirats alguns poemes, com «Sonet marí» i «Turquia», així com dos articles apareguts a la revista *Mirador*. A principis d'agost de 1934 assistí a la Universitat Internacional d'Estiu de Santander, celebrada al Palau de La Magdalena, on va conèixer Miguel de Unamuno i Dámaso Alon-

so. També aquí va escriure alguns poemes, com «Fragment al camp» i «Només un arbre, a la vorera, porta...», a més de «Deuxième souvenir de La Magdalena», en francès, que ell mateix va excloure d'*Imitació del foc*.

El juny de 1935 es llicencià en Filologia Romànica. Va passar el curs escolar següent a Madrid per tal de realitzar-hi els cursos de doctorat. La seva intenció era elaborar una tesi sobre l'estil de Baltasar Gracián, però a causa de la Guerra Civil no la va poder acabar. El sojorn a Madrid fou especialment fructífer per al nostre poeta. Hi va escriure poemes com «Pont del vespre», «Indecisa, rara, nova...», «Nu», «Turquia» i «En la meva mort». A més, va visitar algunes de les ciutats properes a la capital (Sigüenza, Toledo, Salamanca, Àvila, Aranjuez, etc.) i féu lectures abundants. Preparà una antologia de poemes de Quevedo, amb un extens estudi inicial, que finalment va restar inèdit, i escriví l'article «Notas a Guillén», que va aparèixer el 1936 als *Cuadernos de la Facultad de Filosofía y Letras*. També impartí classes a l'Escuela Plurilingüe, alhora que continuava publicant a les revistes i periòdics de Barcelona i de Mallorca, duia a terme algunes traduccions per encàrrec (Ciceró, Pascal, Gide...) i, sobretot, treballava en la composició del seu llibre *Imitació del foc*.

El juliol de 1936, en esclatar la Guerra civil, Rosselló-Pòrcel encara era a Madrid. Aquest any no havia anat a Palma per passar-hi les vacances, ja que concursava en unes oposicions a professor de batxillerat. Tanmateix, havia rebut una oferta per cobrir una plaça d'ajudant de Literatura Espanyola a la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva activitat com a professor fou breu, però intensa. Tornà a Barcelona i s'instal·là a la Residència d'Estudiants. Durant el curs 1936-37 féu classes a l'Institut Escola «Pi i Margall» de Barcelona, seguí encarregant-se de les publicacions de la Residència d'Estudiants i, fins i tot, formà part del jurat del premi «Joaquim Folguera». Compromès amb la República, ingressà a l'exèrcit i fou destinat a serveis auxiliars. La guerra dificultava la comunicació del poeta amb la seva família (uns i altres havien de trametre les lletres a l'estranger per tal que, des d'allí, les fessin arribar a l'altra zona del conflic-

te), la qual cosa li feia créixer l'enyorança, com es fa palès en alguns poemes d'aquests anys, l'exemple més representatiu dels quals és «A Mallorca durant la Guerra Civil».

A finals de novembre de 1937 Bartomeu Rosselló-Pòrcel va caure malalt i va haver de fer repòs. Un mes després una anàlisi de sang va revelar que patia tuberculosi. Això no obstant, va romandre a la Residència d'Estudiants, on les condicions per a atendre'l no eren adequades. El 2 de gener de 1938 va empitjorar i els metges aconsellaren traslladar-lo al sanatori del Brull, al Montseny. Només hi va passar tres dies, ja que va morir l'horabaixa de dia 5. Fou enterrat al cementiri del Brull, en un acte íntim presidit pel mallorquí Antoni M. Sbert, aleshores conseller de la Generalitat de Catalunya. La notícia colpí els seus amics i companys de Barcelona, de Madrid i de Mallorca.

El 1938 mateix va aparèixer *Imitació del foc*, amb pròlegs de Gabriel Alomar, Carles Riba i Antoni M. Sbert. La premsa es féu ressò de l'obra i de la pèrdua del poeta mallorquí. Es començà a congriar un mite, que va créixer durant la postguerra: l'any 1944 la revista clandestina *Poesia*, dirigida per Josep Palau i Fabre, li dedicà el segon número; l'any 1949 va aparèixer a Mallorca l'*Obra poètica*, publicada per Edicions R.O.D.A., amb un pròleg de Salvador Espriu, un estudi cabdal de Miquel Dolç, il·lustracions de Pere Quetgles «Xam» i un retrat de Ramon Nadal. A partir d'aquest moment l'obra de Rosselló-Pòrcel va començar a ser admirada per les noves promocions de poetes i d'intel·lectuals, que li reconeixien el seu paper capdavanter.

L'any 1958, amb motiu del desmantellament del cementiri del Brull, les restes del poeta varen ser traslladades al nínxol de la família de Salvador Espriu a Arenys de Mar, on varen romandre fins al gener de 1978, que foren dutes definitivament al cementiri de Palma.

Articles, traduccions i estudis

La vocació de Bartomeu Rosselló-Pòrcel com a articulista és força precoç. En els articles publicats a *El Día* ja trobam un

interès per estudiar i retratar personatges d'altres èpoques —sobretot dels segles XVIII i XIX— i per elaborar una revisió de la història de la premsa mallorquina i de la nostra Renaixença. L'oblit de la figura de Llull, la manca de comunicació entre els homes de la Renaixença i el poble, la valoració d'una intel·lectualitat liberal i compromesa amb el progrés, la concepció de la premsa com a mitjà de difusió de les seves idees, etc. ens permeten concloure que Rosselló-Pòrcel, tot i que ens parli de fets d'ahir, té la mirada posada en l'esdevenidor. Per altre costat, el nostre escriptor també manifesta un viu interès per l'actualitat cultural i literària, amb ressenyes i notes sobre les obres i els autors del moment: Salvador Espriu, Joaquim Verdaguer, Jules Romains, Ignasi Agustí... El compromís polític de Rosselló-Pòrcel es palesa en alguns dels seus articles, com «Fi del 98. Azaña i el seu tema», publicat a *Mirador* el 1935. Aquests textos periodístics destaquen per l'estil viu i àgil, allunyat de tot retoricisme.

La labor intel·lectual de Bartomeu Rosselló-Pòrcel també abasta altres terrenys més propers a la filologia. Ja a l'època d'estudiant rep l'encàrrec de la col·lecció madrilenya «Los Poetas» d'elaborar una *Antología de poetas mallorquines* (1930), amb obres dels principals autors insulars dels segles XIX i XX traduïdes al castellà. Ara bé, la labor de traducció de Rosselló-Pòrcel sobretot es va centrar en la versió al català de llibres estrangers, especialment francesos. Com a part d'un treball per a una assignatura de la universitat, que impartia Joan Coromines, va traduir els fragments versificats de la «*chante-fable*» *Aucassin et Nicolette*, que ell titula *Nicoleta i Aucassí* (2001). També tradueix la *Història del soldat*, de C. F. Ramuz, representada el 17 de maig i el 14 de juny de 1935 a la Sala Studium de Barcelona, el text de la qual s'ha perdut. El 1937 apareix la seva versió d'*El Prometeu mal encadenat*, d'André Gide, als «Quaderns literaris» d'Edicions de la Rosa dels Vents. Per altra part, s'han conservat pàgines manuscrites amb les traduccions inacabades dels *Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, de Renan, i dels *Pensées*, de Pascal. A més, sabem que el 1935 traduïa *De suppliciis et de signis*, de Ciceró, per a la Fundació Bernat Metge.

Durant el sojorn a Madrid, amb motiu dels cursos de docto-

rat, Rosselló-Pòrcel —a més d'iniciar la tesi sobre l'estil de Baltasar Gracián— realitza dos importants treballs filològics. El primer es titula «Entorno a la poesía de Quevedo», un extens estudi i antologia de la poesia de Quevedo, que va romandre inèdit. El segon és un treball sobre la poesia de Jorge Guillén, «Notas a Guillén», que va aparèixer als *Cuadernos de la Facultad de Filosofía y Letras*.

L'obra poètica

L'obra poètica de Bartomeu Rosselló-Pòrcel consta, a més dels primers poemes d'aprenentatge dispersos en diaris i revistes i d'algunes poques peces esparses, de tres llibres: *Nou poemes* (1933), *Quadern de sonets* (1934) i *Imitació del foc* (1938). D'aquests tres títols, els dos primers difícilment es poden considerar «llibres», atesa la seva brevetat. Es tracta de petites edicions de curt tiratge (ambdós de cent exemplars no venals), que el poeta va imprimir per difondre entre el cercle d'amics i de coneguts. Igualment, els títols «d'ordre tècnic» dels dos primers aplecs fan palès que no responen a una unitat de contingut o de plantejament. De fet, *Imitació del foc* havia de ser el llibre que encetàs la trajectòria poètica del nostre autor, que quedà truncada per la mort. Tal com demostra una carta del 8 de desembre de 1935 a Salvador Espriu, Bartomeu Rosselló-Pòrcel estava delerós de publicar aquest llibre per tal de poder escriure un altre poemari, que ell denominava *Obra Nova*. Això no obstant, seria erroni considerar que *Nou poemes* i *Quadern de sonets* són obres menors, car ambdós aplecs ja ens demostren una maduresa sorprenent en un autor tan jove. Tot i això, cal dir que aquests dos reculls, com *Imitació del foc*, ens deixen veure les diverses influències i models de la poesia de Rosselló-Pòrcel.

A *Nou poemes* i a *Quadern de sonets* es palesen les vacillacions en la manera d'escriure el nom de l'autor. *Nou poemes* apareix signat per «B. Rosselló Porcel», igualment com alesho-res solia firmar els seus articles. A *Quadern de sonets* signa «B. Rosselló Pòrcel»: el segon llinatge ja apareix modificat amb un